

MÂNTULEASA, STUDIU DE GEOGRAFIE MITICĂ BUCUREȘTEANĂ

Grupul de inițiativă: Proiectul este o inițiativă a Fundației Pro Patrimonio, care a coagulat în jurul temei parteneri și specialiști cu expertize interdisciplinare. El a fost finanțat de către Uniunea Arhitecților din România, prin fondul Taxa Timbrului de Arhitectură și beneficiază de sprijin și co-finanțări din partea Fundației Pro Patrimonio, a Primăriei Sectorului II și a TVR2.

Fundația Pro Patrimonio este inițiatorul **Proiectului Mântuleasa, studiu de geografie mitică** bucureșteană. Echipa care l-a elaborat a fost alcătuită din:

Maria Berza, coordonator proiect, Mioara Lujanschi, dr. Adrian Majuru, drd. Andreea Răsuceanu, drd. Adriana Scripcariu. Realizare grafică: Cătălin Ilinca

Colaboratori voluntari: arh. Marina Echeriu, Măriuca Vulcănescu, drd. George Zamfir.

Argument

Obiectivul principal al proiectului este conștientizarea publică în rândul comunităților locale și publicului larg în ceea ce privește distrugerile iremediabile ale patrimoniului bucureștean și inițierea unor programe de reabilitare, punere în valoare și dezvoltare durabilă bazate pe valorile culturale, arhitectura, istoria și identitatea unor cartiere reprezentative.

Distrugerile și mutilările iremediabile, fie ale clădirilor de patrimoniu, fie ale celor care fac parte din zonele de arhitectură protejată, datorate „promotorilor” imobiliari, curențelor legislative, greșitei sau cinice interpretări a dezvoltării, pasivității - în cel mai bun caz - atât a autorităților cât și a societății civile, au atins în ultima vreme un nivel critic. Acestea pot afecta în scurtă vreme, în mod iresponsabil, una din căile cele mai sigure și mai prețioase de dezvoltare durabilă a României, în conformitate cu strategiile Uniunii Europene, pe lângă faptul că vor dispărea pentru totdeauna unele dintre cele mai temeinice componente ale moștenirii sale multiculturale.

În ceea ce privește Bucureștiul, puține mai sunt locurile scăpate de urgia timpului și încă însuflețite de farmecul vremurilor de altădată. Spațiul al cărui studiu îl propunem este deopotrivă interesant ca eșantion urbanistic cu valoare științifică pentru influențele din arhitectura bucureșteană, pentru antropologia urbană, istoria mentalităților și, nu în ultimul rând, pentru operele literare care i-au fost dedicate.

Memoria locului

Strada Mântuleasa este mai mult decât o stradă. Este un spațiu variabil creat de o memorie colectivă care începe să devină amnezică. *O mitologie bucureșteană rămasă în adormire*, cum ar spune Mircea Eliade. Traseul mitic din proza scurtă eliadescă se confundă cu un labirint citadin ce reunește străzile Mântuleasa, Popa Soare, Romulus, Negustori și alte câteva din jur, până la Pache Protopopescu.

Dispariția neașteptată a unor clădiri cu uriaș potențial istoric, ilustrative pentru stilul arhitectural de sfârșit de secol XIX, început de secol XX, îi privează pe cercetători (arhitecți, istorici, literați etc), dar și pe locuitorii Bucureștiului, de un exercițiu esențial pentru cunoașterea identității bucureștene. Revitalizarea acestui spațiu, restituirea unui circuit cultural și familiarizarea publicului specialist sau nu cu valorile urbane, ar însemna un prim pas în procesul de conservare a specificului unei zone-cheie, ilustrative pentru evoluția culturii și istoriei urbane.

Punerea în narațiune literară și totodată construirea unui proiect devin demersuri prin care se propune salvarea unui spațiu cu o puternică identitate în conștiința unei comunități. Putem vorbi de fapt de dorința de a revitaliza o zona istorică atât prin reabilitarea și readucerea în atenția publică a arhitecturii specifice cât și prin geografia mitică a spațiului locuit.

Un model îl găsim chiar în efortul depus de Mircea Eliade de a pune pe harta memoriei personale și colective a acestui loc mitic, devenit un reper arhitectural. Să ne amintim ce scrie Eliade despre mansarda sa din str. Melodiei, în romanul autobiografic *Gaudeamus*, sub presiunea unei puternice stări emoționale și premoniționale:

“Eu plec, iar mansarda mea se va nărui. În locul casei bătrâne, altă casă – înaltă și cenușie – se va înălța. Întorcându-mă, nu-mi voi mai recunoaște strada, copilăria, adolescența. Povara amintirilor piere, odată cu mansarda.

Peste timp, în *Memorii* (1907-1960), Eliade scrie: *Din dorința mea de a putea consuma definitiv trecutul și de a mă putea apăra de prezent, anticipam chiar evenimentul care mi se părea un adevărat sacrilegiu. Căci nu mă puteam închipui la București, fără mansarda mea din Strada Melodiei. Știam că voi lipsi din țară mulți ani, dar eram sigur că voi regăsi la întoarcere mansarda în care crescusem, în care se împlinise misterioasa metamorfoză...”*

Ceea ce anticipase în 1928, în romanul de tinerețe *Gaudeamus*, urma să se întâmple în 1935. Casa veche cu mansardă este demolată și pe locul ei s-a ridicat o altă clădire. Eliade se întoarce adesea, pe o perioadă lungă de timp (din 1928 până în 1967), la acest loc magic asociat cu perioada copilăriei și adolescenței. Este un fel de a reveni acasă. Eliade scrie nuvela *Pe strada Mântuleasa* în două etape, în 1955 și în 1967. Povestea se întâmplă în 1945 și se întoarce în timp acoperind evenimente care încep în 1915. Este mai mult ca sigur că Eliade nu mai avea cum să cunoască schimbările produse în timp, de aceea creează o topografie care combină imaginația cu realitatea. *Bucureștiul din Pe strada Mântuleasa, deși legendar, este mai “adevărat” decât orașul pe care l-am traversat eu, pentru ultima oară, în august 1942.* (M.E. Jurnal, vol.1)

Metodologia de lucru

Proiectul s-a desfășurat pe o perioadă de 6 luni și a avut ca metodologie de lucru o combinație între cercetarea de arhivă și cercetarea de teren bazată pe interviuri și fotografierea obiectivelor în situ. O componentă specială a fost dată de atenta cercetare a scrierilor lui Mircea Eliade (proza și memorialistica). Aceasta a fost completată și cu alte surse literare care au ca temă zona urbană cercetată. Suplimentar, o analiză swot a fundamentat o analiză strategică prin care au fost identificate elementele necesare dezvoltării unui plan de comunicare și a unui plan de management integrat.

Proiectul a beneficiat de o bună colaborare cu media scrisă și cea vizuală. Au fost publicate interviuri în *Observatorul Cultural*. Au fost realizate două filme documentare de TVR 2 (dintre care unul pentru TVR internațional) referitoare la proiect și rolul său de model de dezvoltare pornind de la intensele sale date multiculturale. La finalul proiectului se va lansa o broșură, ce va conține un rezumat al proiectului, cu material ilustrativ și traseul cultural propus.

Activități și rezultate

Cercetare (teren, surse literare și arhive)

Echipa de specialiști angajată în cadrul acestui proiect a realizat două tipuri de cercetări. Un studiu istoric și antropologic intitulat: Mântuleasa, de la periferie medievală la habitat cosmopolit

Acest studiu, care poate fi cercetat în extenso pe pagina de web a proiectului (www.bucurestivechisinoi.ro), a fost realizat prin colaborarea următorilor specialiști: dr. Adrian Majuru, drd. Adriana Scripcariu și drd. Andreea Răsuceanu. Studiul este o reconstituire istorică și culturală a Cartierului Mântuleasa, ca unul dintre segmentele vechi-rezidențiale ale Bucureștilor, cu o puternică structură multiculturală, încă de la începutul secolului XX. Principalul obiectiv al acestui studiu este acela de a sensibiliza opinia publică, dar și factorii decidenți față de soluțiile de regenerare urbană, care ar putea fi articulate în spațiul amintit. Aceste soluții sunt construite pe un eșafodaj istoric și uman deopotrivă.

O atenție deosebită este acordată extinderii orașului către zona Mântulesei, incluzând aici și povestea mahalalei Mântuleasa. Sunt aduse detalii de istorie umană privind cazuistica locuirii, tipologiile demografice, etnice și profesionale din epoca modernă, când zona Mântuleasa a devenit suburbie orășenească. Concluziile finale propun dezvoltări alături de concluziile demersului istoric și antropologic și posibile alternative de rentabilizare culturală, restaurare arhitectonică și valorizare urbană a vechiului cartier, astfel încât să reprezinte un punct de plecare și pentru alte fragmente vechi-urbane aflate în așteptarea unui proiect.

• Un sondaj adresat locuitorilor

S-a realizat o anchetă sociologică (de către drd. George Zamfir, participant voluntar la elaborarea proiectului) în rândul locuitorilor zonei – proprietari de imobile, chiriași, proprietari sau administratori de mici afaceri de cartier (magazine, cafenele, prăvălii, restaurante).

În interviurile luate pe teren, s-a răspuns la două întrebări: Ce ați dori să se schimbe? Și care este relația cu primăria și opinia despre ONG-uri?

Când se referă la schimbare, locuitorii se referă pe de-o parte la zona construită, pe care o văd schimbată într-o destul de mică măsură. Cei mai mulți menționează dispariția școlii Mântuleasa și traficul crescut de mașini, ce a adus aglomerație, poluare fonică și sonoră.

În ceea ce privește comunitatea, lucrurile s-au schimbat foarte mult, mai ales după anii '90, caracterizați mai cu seamă de o răcire în relațiile cu vecinii, acompaniată de neîncredere. Există un grad foarte scăzut de coeziune între locuitorii acestui cartier, care cu greu pot fi definiți ca alcătuind o comunitate în acest caz. Locuitorii par a fi destul de mândri că locuiesc pe strada Mântuleasa, în primul rând pentru că este considerată o zonă frumoasă ce încă păstrează un farmec al Bucureștiului de altădată.

Majoritatea celor intervievați sunt nemulțumiți de serviciile prestate de Primărie. Cei mai mulți au ilustrat această impresie cu episoade în care au avut nevoie de serviciile primăriei. Totuși, este greu de stabilit dacă într-adevăr locuitorii sunt foarte reticenți față de intervențiile Primăriei pe strada Mântuleasa, este foarte posibil să fie doar o reacție reflexă asupra autorităților în general.

O colaborare între ONG-uri și autoritățile locale este considerată cea mai benefică pentru comunitate. O alăturare a ONG-urilor și Primăriei într-o acțiune le-ar acorda și unora și celorlalți credibilitatea și forța de acțiune de care au nevoie.

- **Propunerea unor trasee culturale ale zonei**

Echipa de cercetători a identificat posibile trasee culturale în zonei Mântuleasa. În romanul său, *Pe strada Mântuleasa*, Mircea Eliade propune o istorie fictivă a cartierului în discuție, imaginând un traseu mitic, parcurs de personajele sale în căutarea unor misterioase semne. Eroi săi parcurg zona Mântuleasa, Popa Soare, până spre Bd. Pache Protopopescu și Foișorul de Foc, prilej pentru recrearea unei istorii mitice, ideale, a cartierului Mântuleasa. Universurile paralele create și definite ca atare de Eliade, împreună cu o experiență diferită a timpului și a spațiului, constituie, pentru un proiect model, o țesătură ideală de recuperare culturală, de aducere „din adâncuri” a memoriei, gesturilor, trăirilor, comportamentelor aparent uitate. Ele îngăduie o privire nouă asupra vizibilului pe cale de a fi lăsat să piară, neglijat, distrus, disprețuit. Ele obligă la o altă atitudine, de ocrotire și respect, la o altă construcție. Cum ar putea fi altfel, sub privirile lui Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu și Petre Țuțea?

În acest stadiu și cu această stare de spirit s-au punctat coordonatele urbane și elementele generale care vor crea un traseu pe baza cunoștințelor cercetătorilor și a criteriilor de care trebuie să se țină cont în alegerea acestuia. Traseul ales, care va fi prezent pe site-ul proiectului, va străbate str. Mântuleasa, pornind de la biserica Mântuleasa și, în stânga ei, statuia lui Mircea Eliade, inaugurată în aprilie 2009 (eveniment cu prilejul căruia a luat naștere ideea proiectului), va marca locul unde se va afla un centru permanent de informare în legătură cu evoluția proiectului, pentru care există acordul proprietarilor (cafeneaua Hobby Cafe, situată într-un imobil vechi, la intersecția dintre Str. Mântuleasa și Str. Negustori), va continua pe str. Mântuleasa, str. Romulus (casa Simion Georgescu și alte câteva clădiri reprezentative), str. Popa Soare (casa Mircea Vulcănescu, biserica Popa Soare și statuia lui Petre Țuțea), cu extensii în Piața Sf. Ștefan (statuia lui Mircea Vulcănescu, recent inaugurată), str. Sfinților (locuința lui Mircea Eliade – putându-se astfel crea un traseu secundar, anume drumul parcurs de Eliade între locuința lui și școala Mântuleasa, demolată cu sălbăticie în anii 2006, str. Paleologu (unde a locuit Panait Istrati).

Un monument cu o istorie interesantă, dar și cu inedite elemente de arhitectură și pictură murală, îl constituie biserica Mântuleasa, ctitorie a acelorași boieri Manta. Istoria bisericii, ridicată în secolul al XVIII-lea, a atras atenția unor iluștri cercetători și filologi, precum Nicolae Iorga. Alte puncte de interes le constituie anumite imobile cu o istorie fascinantă, dar totodată și adevărate mostre vii ale arhitecturii de secol XIX – cum se întâmplă cu casa Simion Georgescu, aflată la intersecția străzii Mântuleasa cu Romulus, în prezent nelocuită.

Prezentarea unui plan de reabilitare integrată

Echipa proiectului și-a propus să elaboreze o propunere de schiță de plan de reabilitare integrată care să conțină elemente de metodologie necesare atragerii fondurilor europene necesare conservării și valorificării potențialului acestei zone istorice. Abordarea integrată are scopul de a eficientiza politicile sectoriale în sensul apropierii acestora specificității sistemelor locale: proiectele integrate constituie instrumentul principal pentru realizarea unei astfel de abordări programatice.

În cadrul politicilor europene, conservarea și dezvoltarea integrată a patrimoniului reprezintă fundamentarea priorităților în intervenția urbană prin: asigurarea dezvoltării urbanistice controlate; punerea în valoare a patrimoniului; păstrarea tradițiilor, susținerea dezvoltării și a valorificării meșteșugurilor ca elemente cheie ale identității culturale comune.

Implementarea acestor măsuri este sarcina autorităților centrale și locale în parteneriat cu organizațiile non-guvernamentale care sprijină dezvoltarea durabilă prin cultură. Deși autoritățile centrale și locale au responsabilitatea principală în implementarea măsurilor de dezvoltare integrată a patrimoniului, prin politicile și recomandările Comisiei Europene, sunt

preferate acțiunile parteneriale în realizarea acestor obiective. Abordarea participativă (PPP: parteneriat public – privat) este unul dintre principiile de bază ale Uniunii Europene în utilizarea fondurilor structurale. Abordarea participativă duce la dezvoltarea unor abordări integrate. Este vorba, pe scurt, despre identificarea unei "idei centrale" de dezvoltare împărtășită de către actorii diferiți din teritoriu. Astfel, inițiatorii PIT vor trebui să demonstreze prioritatea tematicii, a subiectului sau a resursei identificate, în cadrul intervenției. Trebuie elaborat un plan de management care, prin identificarea valorilor culturale, garantează protecția acestora aplicând metode și instrumente legale, administrative, financiare și tehnice și prevăzând acțiuni strategice și specifice adecvate. Redactarea unui plan de management integrat servește la definirea, extinderea, actualizarea și coordonarea programelor de management deja existente. Planul de management integrat începe printr-o analiză a stării prezente a managementului sitului, identificând criteriile și stadiul de dezvoltare al managementului, identifică obiectivele care au fost împlinite și propune noi strategii pe termen lung și mediu precum și planul de acțiuni corespunzător acestora.

În faza pregătitoare sunt identificați toți actorii (instituții, organizații sau persoane) care au competențe și interese legate de sit, precum și toate instrumentele de natură administrativă, tehnică, legislativă, financiară sau de comunicare care sunt deja existente sau pot fi implicate în managementul sitului.

Diseminare: Atelier de consultare

Rezultatele proiectului vor fi diseminate și supuse consultării în cadrul unui atelier dedicat temei de cercetare. Acest atelier va fi găzduit de Primăriei sectorului 2. Printre participanți sunt invitați reprezentanți ai Uniunea Arhitecților din România, ai Ordinului Arhitecților din România dar și ai Ministerului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național. Se va solicita de asemenea sprijinul și cooperarea Universității de Arhitectură din București și Centrului de Excelență în Studiul Imaginii, Universitatea București.

Studiile asupra zonei Mântuleasa ar putea întruni interesul istoricilor, arhitecților, filologilor, scriitorilor și a tuturor celor interesați de folclorul urban. Cercetarea are ca rezultat restituirea și conservarea trăsăturilor generice ale acestui spațiu reprezentativ pentru zona rezidențială negustorească (promotoare a noilor influențe venite din Occident și totodată legate de spațiul tradițional balcanic), intens multiculturală, dar și reintegrarea sa într-un circuit cultural care să-l reînsoflească și să-l readucă în atenția locuitorilor Capitalei. Respectarea identității unui spațiu, asumarea datelor sale culturale precum și revalorificarea sa ar împlini visul lui Mircea Eliade de a scrie o geografie mitică a Bucureștiului care să îi conserve totodată specificul.

Biserica Mântuleasa

Biserica Sfinților

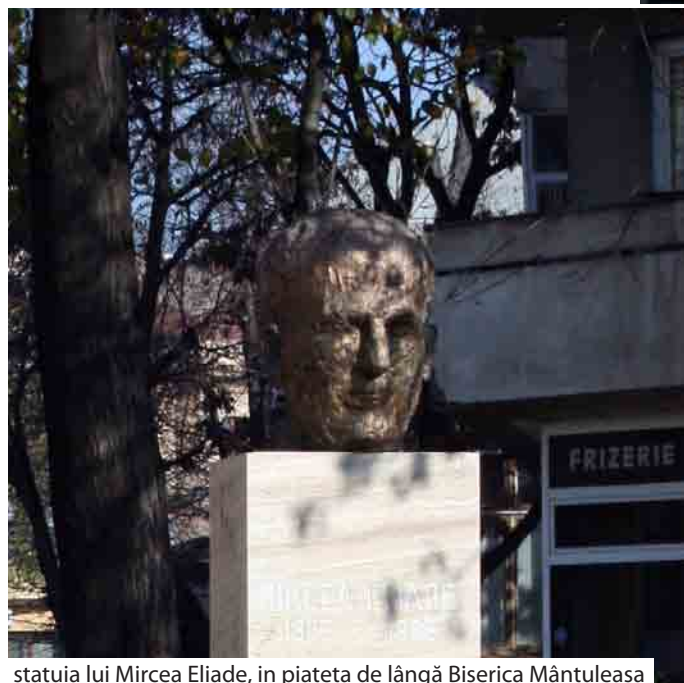
cafeneaua Hobby Cafe (intersecția Mântuleasa cu Negustori)

casa Simion Georgescu (Str. Romulus 1)

casa Mircea Vulcănescu (str. Popa Soare)

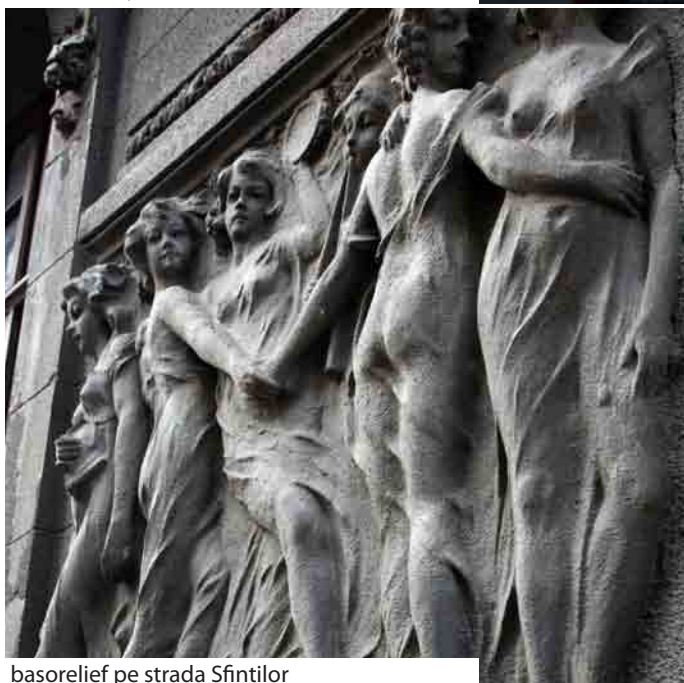
statuia lui Mircea Eliade, in piața de lângă Biserica Mântuleasa

garajele Frații Rieber

locul în care a fost casa lui Panait Istrati

basorelief pe strada Sfinților

statuia lui Petre Țuțea, în curtea bisericii Popa Soare

statuia lui Mircea Vulcănescu, în Piața Sf. Stefan

casa Paul Smărăndescu